

Externe bijdrage

Toelichting bij de statistische gegevens over onderzoeken naar mensenhandel door de ECOSOC-teams van de RSZ-inspectie in 2022

Stéphanie Schulze

Peter Van Hauwermeiren

RSZ-inspectiedienst – Themadirectie Mensenhandel

Inleiding

Deze bijdrage betreft de RSZ-inspectiediensten (Themadirectie Mensenhandel en ECOSOC-teams). Buiten de louter statistische gegevens volgt hier ook kwalitatieve informatie over de onderzoeken van de ECOSOC-teams van de RSZ-inspectiedienst in 2022. De gegevens in deze bijdrage zijn afkomstig van twee bronnen:

1. Het interne dossierbeheersysteem ARTEMIS, waaruit de gegevens werden gehaald over de in 2022 afgesloten onderzoeken. In 2022 werden er 210 onderzoeken naar mensenhandel afgerond, waarbij er 110 vermoedelijke slachtoffers betrokken waren. Sommige onderzoeken voldeden niet aan onze definitie van een onderzoek naar mensenhandel of het ging om dubbels. Daarom werd het aantal afgeronde onderzoeken (MH) na verificatie teruggebracht naar 181.
2. De analyse van de checklists die de sociaal inspecteurs in 2022 hebben opgesteld overeenkomstig hoofdstuk VIII van de gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Werk, de minister van Veiligheid en Binnenlandse Zaken, de staatssecretaris voor Bestrijding van de sociale fraude en het College van procureurs-generaal inzake het opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende mensenhandel (COL 01/2015). De RSZ-inspecteurs stellen zo snel mogelijk een dergelijke checklist op na een vaststelling waarbij er voldoende duidelijke indicaties zijn dat het om een mogelijk geval van mensenhandel gaat. In 2022 werden er 280 van die checklists opgesteld, wat impliceert dat de situatie van 280 vermoedelijke slachtoffers werd onderzocht in het kader van onze controles. Het verschil met de 110 potentiële slachtoffers uit het ARTEMIS-

dossierbeheersysteem vloeit voort uit het feit dat de checklists worden opgesteld zodra er voldoende indicaties zijn voor economische uitbuiting, ongeacht de status van het onderzoek (op het ogenblik dat het wordt geopend, tijdens of aan het eind van het onderzoek), terwijl de cijfers uit ons ARTEMIS-programma betrekking hebben op onderzoeken die in 2022 zijn afgesloten maar in 2021 of vroeger zijn geopend. Daarom zijn de gegevens met betrekking tot de checklists het meest representatief voor het jaar 2022.

Onze themadirectie bezorgt de Dienst voor het Strafrechtelijk beleid van de Federale Overheidsdienst Justitie jaarlijks een specifiek analyserapport op basis van deze checklists.

Een andere bron van kwalitatieve informatie is de informatie over de onderzoeken naar mensenhandel die door de ECOSOC-teamchefs wordt uitgewisseld.

1. Statistieken over processen-verbaal en strafrapporten (ARTEMIS)⁵⁹⁹

Sinds maart 2020 worden de ECOSOC-onderzoeken van de RSZ-inspectiediensten verwerkt in een nieuw dossierbeheersysteem: ARTEMIS. De statistieken over de **in 2022 afgesloten onderzoeken** komen derhalve uitsluitend uit dat programma. Dat beheersysteem evolueert nog voortdurend. Sinds de ingebruikname is het herhaaldelijk aangepast om zo goed mogelijk aan onze behoeften op het vlak van statistieken te voldoen.

⁵⁹⁹ Deze statistieken zijn gebaseerd op afgesloten onderzoeken.

In 2022 heeft de RSZ **39 processen-verbaal (PV's) en/of aanvankelijke strafrapporten (SR'en)** opgesteld, naast **38 aanvullende strafrapporten en 35 informatieverlagen** inzake economische uitbuiting (artikel 433*quinquies* van het Strafwetboek). In die rapporten is er sprake van 110 vermoedelijke slachtoffers. Na onderzoeken in samenwerking met andere inspectiediensten of de politie gebeurt het bovendien dat een andere dienst (meestal de politie) het proces-verbaal of het strafrapport inzake mensenhandel opstelt. Concreet zijn er 16 rapporten of processen-verbaal door andere diensten opgesteld in het kader van een samenwerking met de RSZ.

Een aanvullend strafrapport wordt opgesteld wanneer de magistraat aanvullende onderzoeksdaden vraagt voor een situatie van uitbuiting waarvan al melding is gemaakt via een proces-verbaal of een aanvankelijk strafrapport, voor zover het hetzelfde slachtoffer of dezelfde slachtoffers betreft. Dat onderscheid tussen aanvankelijke en aanvullende strafrapporten moet vermijden dat eenzelfde uitbuitingssituatie of eenzelfde vermoedelijk slachtoffer meermaals in de resultaten wordt meegerekend.

De term "informatieverlag" duidt op de rapporten die bestemd zijn voor de gerechtelijke autoriteiten, hetzij om zwakke elementen van economische uitbuiting te melden (zonder vermoedelijk slachtoffer bijvoorbeeld), hetzij om het resultaat van onderzoeksdaden, informatievergaring of gegevensonderzoek door te geven wanneer er nog geen onderzoek naar mensenhandel is geopend.

Nog enkele cijfers over 2022:

- **110** vermoedelijke slachtoffers van MH werden op basis van strafrapporten of processen-verbaal doorverwezen naar de gerechtelijke autoriteiten.
- De meest vertegenwoordigde nationaliteiten zijn: Roemenië (36), Litouwen (7), Slovakije (7) en Bulgarije (6). Opvallend is ook dat er bij deze 110 vermoedelijke slachtoffers 64 EU-onderdanen waren, onder wie ook 5 Belgen. Wat de uitsplitsing naar geslacht betreft, waren 10 vermoedelijke slachtoffers vrouwen tegenover 100 mannen.
- De meest vertegenwoordigde sectoren waren de bosbouw, de bouw, het transport, de detailhandel en de horeca.
- De twee provinciale directies met de meeste vermoedelijke slachtoffers volgens de cijfers van de in 2022 afgesloten onderzoeken waren Henegouwen en Vlaams-Brabant:
  - In Henegouwen hadden de 35 slachtoffers in de tabel de Roemeense nationaliteit. Daarvan waren er 26 werkzaam in de bosbouw, 6 in de bouw en 3 in de landbouw. In 2 van deze laatste 3 dossiers kwam onze dienst tussen in tweede lijn, nadat de politie onderzoek had gedaan op vraag van de gerechtelijke autoriteiten. Onze inspecteurs hebben de vermoedelijke slachtoffers niet zelf ontmoet, maar tijdens het onderzoek kwamen vervolgens talrijke indicatoren van economische uitbuiting aan het licht.
  - In Vlaams-Brabant hadden 7 van de 18 personen de Slovaakse nationaliteit. Zij werkten op een bouwwerf onder de dekmantel van frauduleuze detachering.

Provinciale directies	PV's/SR'en opgesteld door de RSZ	Aanvullende strafrapporten	Informatieverlagen	PV's/SR'en opgesteld door een andere dienst ⁶⁰⁰	Vermoedelijke slachtoffers
West-Vlaanderen	3	1	0	7	15
Oost-Vlaanderen	1	0	1	1	2
Antwerpen	9	0	15	3	12
Limburg	3	1	0	0	7
Henegouwen	3	2	2	0	35
Namen-Luxemburg	3	9	7	0	3
Luik	5	13	9	2	8
Vlaams-Brabant	6	1	0	0	18
Brussel	4	10	1	2	5
Waals-Brabant	2	1	0	1	5
Totaal	39	38	35	16	110

⁶⁰⁰ In het kader van een onderzoek dat uitgevoerd is in samenwerking met de RSZ. Let wel, wanneer het PV of SR door een andere dienst opgesteld wordt, worden de slachtoffers niet meegeteld in ons beheerprogramma.

1.1. Analyse van de checklists

Inleiding

Rekening houdend met de vereisten van de COL 01/15 werd in **2022** een checklist ingevuld zodra er **voldoende nauwkeurige indicaties** waren van een mogelijke situatie van mensenhandel, ongeacht of het onderzoek nog liep dan wel afgesloten werd.

In totaal werden er **280 checklists** opgesteld (1 checklist per vermoedelijk slachtoffer; verschillende checklists kunnen dus betrekking hebben op dezelfde werkgever/uitbouter). Die zijn als volgt onderverdeeld:

Provinciale directies	Aantal opgestelde checklists
West-Vlaanderen	9
Oost-Vlaanderen	164
Antwerpen	8
Limburg	3
Henegouwen	31
Namen-Luxemburg	15
Luik	5
Vlaams-Brabant	17
Brussel	3
Waals-Brabant	25
Totaal	280

1.1.1. Geografische spreiding per sector (2022)

	Namen-Luxemburg	Brussel	Luik	Henegouwen	Limburg	Waals-Brabant	Vlaams-Brabant	Antwerpen	Oost-Vlaanderen	West-Vlaanderen	Totaal
Slagerij/slachthuis	2							3		3	8
Bakkerij							1				1
Carwash/truckwash											0
Kapsalon/schoonheidssalon	3								2		5
Confectie										1	1
Detailhandel			1					4	1	1	7
Bouw	9		1	4	3	20	7		161		205
Materialen											0
Garage			1								1
Horeca			1			3	1			2	7
Landbouw/tuinbouw/bosbouw	1			26				1			28
Logistiek			1				6				7
Manege											0
Schoonmaak						1				2	3
Prostitutie											0
Diverse diensten				1							1
Transport						1					1
Huishoudelijk werk		1					2				3
Sorteren/recycling		2									2
Totaal	15	3	5	31	3	25	17	8	164	9	280

1.1.2. Verdeling volgens leeftijd, geslacht en nationaliteit van de vermoedelijke slachtoffers 2022

Nationaliteit	Mannen	Vrouwen
Afghanistan	2	
Albanië	1	
Bangladesh	30	
Benin	1	
Brazilië	11	4
Burkina Faso	1	
China	1	3
Congo	2	
Eritrea	2	
Filipijnen	43	
Georgië	1	
Guinee	2	
Guinee-Bissau	1	
Honduras		1
India	2	
Irak	1	
Iran	2	2
Ivoorkust	3	
Marokko	11	
Oekraïne	18	3
Pakistan	2	
Polen	3	
Portugal	1	
Roemenië	26	
Senegal	1	
Slovakije	7	
Soedan	1	
Spanje		3
Tunesië	1	
Turkije	87	
Totaal	264	16

Leeftijd	Mannen	Vrouwen
Minderjarigen (-18 jaar)	0	0
Tussen 18 en 30 jaar	48	3
Tussen 30 en 40 jaar	108	3
Tussen 40 en 50 jaar	83	6
Ouder dan 50 jaar	25	4
Totaal	264	16

Uit een snelle analyse van de tabel valt af te leiden dat het bij 94% van de vermoedelijke slachtoffers van economische uitbuiting om mannen gaat (264/280). Wat hun leeftijd betreft, is 18% van de vermoedelijke slachtoffers tussen 18 en 30 jaar oud, 40% tussen 30 en 40 jaar oud, 32% tussen 40 en 50 jaar oud en 10% ouder dan 50. Bij de mannelijke vermoedelijke slachtoffers was de oudste 61 jaar. Bij de vrouwen was het oudste vermoedelijke slachtoffer op het ogenblik van de feiten 62 jaar. Opvallend is dat de vrouwen voornamelijk actief zijn in de sectoren van de lichaamsverzorging (massagesalons), voeding (slagerijen/bakkerijen), de horeca en de schoonmaak (bij particulieren of in bedrijven).

In 2022 was er geen enkel minderjarig slachtoffer voor wie er een checklist werd opgesteld.

Wat de nationaliteit van de slachtoffers betreft, waren er 240 afkomstig uit derde landen (buiten de EU). Onder de 40 EU-onderdanen waren er 26 Roemenen, 7 Slovaken, 3 Polen, 3 Spanjaarden en 1 Portugees. In 2022 was er geen enkele Belg onder de vermoedelijke slachtoffers.

1.2. Indicatoren van mensenhandel en verzwarende omstandigheden

In de checklists worden er meerdere indicatoren van mensenhandel vermeld. Na een analyse van de in 2022 ontvangen checklists kan het volgende worden vastgesteld:

a. Identiteitsdocumenten

Drie op de vier onderdanen van derde landen verbleven illegaal op het Belgische grondgebied. Ofwel hadden ze geen identiteits- of reisdocumenten, ofwel hadden ze hun nationale paspoort of een tijdelijke verblijfstitel in een EU-land. Onder de niet-Belgische Europeanen

waren er maar enkelen die zich in België hadden gevestigd en een verblijfstitel hadden. De anderen waren over het algemeen in het bezit van hun nationale identiteitsbewijs.

Meerdere vermoedelijke slachtoffers hadden geen eigen identiteitsdocumenten; soms waren ze in het bezit van kopieën.

b. Financieel aspect – sociale zekerheid – sociale documenten

Qua inkomsten: in bijna alle vastgestelde situaties kregen de betrokkenen onvoldoende, weinig, heel weinig of soms helemaal geen loon. Soms gebeurt het ook dat er een vergoeding wordt beloofd die maar gedeeltelijk of helemaal niet wordt uitbetaald, of dat de vergoeding in de loop van de maanden sterk vermindert. Van de 280 vermoedelijke slachtoffers ontving een tiental helemaal geen verloning. Sommige slachtoffers moesten een deel van hun verloning afstaan of er vrede mee nemen dat ze niets kregen in ruil voor kost en inwoning. Anderen moesten zelf hun sociale bijdragen en verplaatsingskosten naar het werk betalen.

Twee vermoedelijke slachtoffers moesten zelfs facturen of boetes betalen die bedoeld waren voor hun werkgever.

Sommige slachtoffers verklaarden dat ze alleen betaald werden als er klanten waren.

Veel slachtoffers die een loon ontvingen (vaak onder de Belgische normen) werden niet volledig betaald voor hun prestaties. In dat geval verzuimde de werkgever de laatste maand of maanden te betalen.

Tal van vermoedelijke slachtoffers verklaarden dat zij grote sommen geld moesten betalen om in België te komen werken. Afhankelijk van het geval ging het om een bedrag tussen 400 en 8.000 euro.

Enkele concrete voorbeelden in 2022, als er al een loon werd uitbetaald: 75 euro/12 uur; 800 euro voor 34 maanden werk (10 tot 14 uur per dag); 5,5 euro/uur; 6,5 euro/uur; 15 euro/uur als er een klant was; 300 euro/maand; 855 euro/maand, enzovoort.

Qua sociale zekerheid en sociale documenten: van de potentiële slachtoffers die rechtstreeks door een Belgische werkgever of een in België gevestigde werkgever werden tewerkgesteld, was bijna 35% in Dimona geregistreerd, terwijl iets minder dan 40% illegaal was tewerkgesteld zonder dat enige formaliteit was geregeld op het vlak van sociale zekerheid of

sociale documenten. Maar enkele werknemers waren aangegeven bij de sociale zekerheid en hadden toestemming om op het Belgische grondgebied te werken (plus minus 3%). Bovendien presteerden zij minstens twee keer zoveel uren als er vermeld stonden in hun arbeidsovereenkomst of was aangegeven bij de sociale zekerheid. Van de vermoedelijke slachtoffers die als gedetacheerde werknemers waren opgegeven, was ongeveer 25% in België tewerkgesteld in het kader van een bewezen of vermoedelijke frauduleuze detachering.

c. Uitbuitingsomstandigheden

Sommige indicatoren van uitbuiting komen vaak terug, zoals de erbarmelijke huisvestingsomstandigheden of de danig lange werktijden. Details en voorbeelden voor bepaalde indicatoren staan hieronder.

■ Het slachtoffer beschikt niet over geschikte uitrusting/werkkleding, het slachtoffer werkt in gevaarlijke/ongezonde omstandigheden

Bij ongeveer 60% van de aangetroffen vermoedelijke slachtoffers werden er indicatoren vastgesteld die betrekking hebben op de bescherming op het werk (veiligheid en gezondheid van de werknemers: hygiënemaatregelen, kleding en werkplekken enzovoort). Overigens werden enkele slachtoffers gedetecteerd naar aanleiding van een ernstig arbeidsongeval.

■ Het slachtoffer mag geen contact hebben met de buitenwereld of zijn bewegingsvrijheid is beperkt

iets meer dan 10% van de vermoedelijke slachtoffers die we aantreffen had weinig of geen contact met de buitenwereld en hun bewegingsvrijheid was beperkt.

■ Het slachtoffer is in erbarmelijke omstandigheden gehuisvest

In tal van potentiële situaties van mensenhandel waren de slachtoffers in erbarmelijke en ongezonde woningen gehuisvest. Vaak is het de dader/werkgever die dat soort woningen ter beschikking stelt. Deze indicator werd vastgesteld bij iets meer dan de helft van de vermoedelijke slachtoffers.

■ Het slachtoffer krijgt geen medische verzorging

Enkele vermoedelijke slachtoffers werd medische verzorging ontzegd toen zij die nodig hadden.

■ Het slachtoffer werkt bijzonder lang

Bijna 90% van de vermoedelijke slachtoffers die we aantreffen werkte ongewoon lang. Bij velen lag de wekelijkse werktijd tussen 45 en 60 uur, met een of twee rustdagen per week, wat al buitensporig is,

maar bij een zeventigtal vermoedelijke slachtoffers was de arbeidsduur extreem. Onder hen moesten er velen 6 of 7 dagen per week werken en dat 9 tot 18 uur per dag.

d. Verzwarende omstandigheden

Bij de in 2022 vastgestelde gevallen werden er verschillende verzwarende omstandigheden genoteerd:

■ Met betrekking tot de hoedanigheid van de dader

In de meeste gevallen maakte de dader misbruik van de kwetsbare situatie van het slachtoffer, had hij gezegd over het slachtoffer of maakte hij misbruik van zijn functie.

Er waren wel geen checklists waarin de dader een wetshandhaver was tijdens de uitoefening van zijn functie.

■ Met betrekking tot de situatie van het slachtoffer

Geen enkele van de checklists van 2022 had betrekking op een minderjarige.

Zoals hierboven vermeld, waren veel vermoedelijke slachtoffers afkomstig uit derde landen en waren ze derhalve bijzonder kwetsbaar vanwege hun illegale of preciaire administratieve situatie.

Van de 280 slachtoffers op wie de checklists van 2022 betrekking hebben, verklaarden er 80 dat ze bedreigingen, geweld of dwang ondervonden vanwege de dader. Sommige slachtoffers werden zelfs bedreigd via hun familieleden in hun land van herkomst.

De levens van enkele vermoedelijke slachtoffers werden in gevaar gebracht: twee slachtoffers werden verwond tijdens hun uitbuiting, met blijvende gevolgen en zelfs een blijvende arbeidsongeschiktheid tot gevolg voor een van hen.

In de grote meerderheid van de gevallen ging het om een gebruikelijke activiteit.

1.3. Doorverwijzing van slachtoffers naar een gespecialiseerd opvangcentrum in 2022

Op basis van de 280 geregistreerde checklists ging het in **188** gevallen om vermoedelijke slachtoffers die zijn

opgevangen door een gespecialiseerd opvangcentrum (Sürya, Payoke of PAG-ASA).

Een aantal onder hen verbleef daar al of had reeds contact gehad met deze centra voor de interventie van de sociaal inspecteurs van de RSZ. In dergelijke gevallen treedt de RSZ onder meer op om het vermoedelijke slachtoffer te horen en/of het onderzoek naar economische uitbuiting te voeren, in samenwerking met het opvangcentrum, de magistratuur en, desgevallend, de politie of andere diensten.

Onder de 280 vermoedelijke slachtoffers was er geen enkele minderjarige.

Opvallend is ook dat sommige vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel geen contact wensten op te nemen met een opvangcentrum. Dat is vaak het geval bij werknemers die in het kader van een frauduleuze detachering zijn tewerkgesteld en verkiezen om naar hun land van herkomst terug te keren.

De verdeling per provinciale directie ziet er als volgt uit:

Provinciale directies	Aantal doorverwezen vermoedelijke slachtoffers	Nationaliteit en geslacht mannelijk (m) vrouwelijk (v)
Namen-Luxemburg	3	2 Marokko (m) 1 Tunesië (m)
Brussel	2	2 Ivoorkust (m)
Luik	5	2 Afghanistan (m) 2 Marokko (m) 1 China (m)
Henegouwen	5	5 Marokko (m)
Waals-Brabant	5	2 Brazilië (1m-1v) 1 Soedan (m) 1 Burkina Faso (m) 1 Senegal (m)
Antwerpen	0	
Vlaams-Brabant	3	2 Brazilië (v) 1 Portugal (m)
Oost-Vlaanderen	161	87 Turkije (m) 30 Bangladesh (m) 42 Filipijnen (m) 2 India (m)
West-Vlaanderen	3	2 Iran (1m-1v) 1 Brazilië (m)
Limburg	1	1 Filipijnen (m)
Totaal	188	

1.4. Impact Action Days

In 2022 namen de inspectiediensten van de RSZ voor het zesde jaar op rij meermaals deel aan de *Impact Action Days* (EAD), een Europees initiatief met steun van Europol dat ook *Joint Action Days* (JAD) wordt genoemd. Dat EU-initiatief kadert in het Europese EMPACT-project (*European multidisciplinary platform against criminal threats* – Europees multidisciplinair platform tegen criminaliteitsdreiging), waarbij de strijd tegen mensenhandel een van de prioriteiten vormt. Het EMPACT-project past op zijn beurt in het EU-actieplan tegen mensenhandel.

Tijdens de week **van 6 tot 13 juni 2022** nam het ECOSOC-team van Brussel deel aan de EAD-acties rond *child trafficking*, onder leiding van de federale politie. Deze acties waren gericht op het opsporen van alle vormen van kinderhandel, in het bijzonder van minderjarige slachtoffers van mensenhandel die in risicosectoren worden tewerkgesteld.

De EAD-acties rond *labour exploitation* die **van 15 tot 21 juni 2022** werden georganiseerd waren gericht op de detectie van economische uitbuiting bij gedetacheerde werknemers in Aziatische restaurants. Er werd ook bijzondere aandacht besteed aan Oekraïense werknemers (oorlogsvluchtelingen).

Bij sommige van deze controles konden we de doeltreffendheid vaststellen van de nauwe samenwerking (uitwisseling van informatie) met de bevoegde Portugese diensten.

Van 14 tot 22 september 2022 namen de ECOSOC-teams deel aan de EAD-acties rond *labour exploitation* in de **landbouwsector**. Dankzij de uitwisseling van inspecteurs, die mogelijk werd gemaakt door de Europese Arbeidsautoriteit (ELA), konden sommige ECOSOC-inspecteurs als waarnemers deelnemen aan controles in Noord-Frankrijk, terwijl buitenlandse inspecteurs dan weer als waarnemers deelnamen aan controles in België.

2. Markante gebeurtenissen in 2022

Na twee werkjaren die in het teken stonden van de gezondheidscrisis, met *lockdowns* en specifieke pandemiegerelateerde opdrachten die aan onze sociaal inspecteurs werden toevertrouwd, ging 2022 opnieuw een "normaal" jaar worden, ook al leken sommigen ervan

overtuigd dat de wereld, ook de arbeidswereld, nooit meer hetzelfde zou zijn.

De terugkeer naar een 'rustige' context duurde evenwel niet lang. Op 24 februari 2022 viel Rusland immers Oekraïne binnen, wat het begin was van een **gewapend conflict** dat nog lang lijkt aan te slepen. Dat had ook een aanzienlijke impact op de wereldeconomie en leidde tot een grote migratiecrisis. In het kader van de grote vluchtelingenstroom kwamen enkele tienduizenden Oekraïners in België aan. Ze konden genieten van het statuut tijdelijke bescherming.

Hoewel dat statuut onmiddellijke collectieve bescherming biedt aan ontheemden (verblijfsrecht, toegang tot de arbeidsmarkt en tot huisvesting en sociale en medische bijstand), vrezen de verschillende actoren in de strijd tegen mensenhandel dat de toestroom van mensen in precaire omstandigheden tot misbruik kan leiden.

Daarom nam onze inspectiedienst, meer bepaald onze themadirectie Mensenhandel, deel aan verschillende projecten om Oekraïense vluchtelingen te informeren over de risico's en gevaren in verband met mensenhandel en meer bepaald het risico van economische, seksuele en criminele uitbuiting. Daarnaast ontwikkelde het Meldpunt voor een Eerlijke Concurrentie van de Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (SIOD), in samenwerking met verschillende partners waaronder onze dienst, op zijn website een onlineformulier waarop individuen (vermeende slachtoffers of getuigen), bedrijven of organisaties online melding kunnen maken van situaties van economische uitbuiting.

Onze themadirectie heeft er alles aan gedaan om alert te zijn voor deze problematiek en desgevallend gerelateerde fenomenen te monitoren. Ze nam ook deel aan de uitvoering van controles om gevallen van uitbuiting van Oekraïense werknemers te detecteren. Deze controles worden regelmatig in heel België uitgevoerd door onze ECOSOC-teams.

In 2022 werkten verschillende van onze teams zowel in Vlaanderen als in Wallonië aan enkele **dossiers die erg veel media-aandacht kregen** en die we niet met naam zullen vermelden in verband met de geheimhouding van informatie en/of het geheim van het onderzoek.

In een van deze dossiers werd er een heel groot aantal potentiële slachtoffers gedetecteerd op de bouwwerf van een fabriek in het havengebied van Antwerpen. Daarbij merken we op dat dit deel van de Antwerpse haven gelegen is op het grondgebied van Oost-Vlaanderen. Dat

onderzoek bezorgde onze gespecialiseerde inspecteurs van verschillende provinciale directies een enorme werklast. Zij moesten, met behulp van tolken, tientallen vermoedelijke slachtoffers van economische uitbuiting afkomstig uit derde landen verhoren, in vaak moeilijke omstandigheden.

In 2022 namen we ook deel aan de werkzaamheden van de **Bijzondere commissie** belast met de evaluatie van de wetgeving en het beleid inzake **mensenhandel en mensensmokkel**, die opgericht werd door de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers.

Wat de **cijfers** voor 2022 betreft, hebben de ECOSOC-teams in ons ARTEMIS-beheerprogramma 210 onderzoeken met het label "mensenhandel" afgesloten. Daarbij waren evenwel een aantal dossiers die niet voldeden aan onze definitie van een onderzoek naar mensenhandel, en ook enkele dubbels. Zo kwam de themadirectie na verificatie uit op 181 afgesloten onderzoeken (MH).

Op 31 december 2022 waren er 106 onderzoeken geopend, dat wil zeggen in behandeling.

In iets minder dan 50% van de onderzoeken MH die door de gespecialiseerde ECOSOC-teams zijn gevoerd en werden afgesloten is het niet sluitend of het om uitbuiting gaat. Dat komt vooral omdat elementen van het onderzoek niet relevant zijn of omdat de indicaties van economische uitbuiting niet duidelijk genoeg zijn, en veeleer wijzen op illegale arbeid dan op economische uitbuiting.

Daarnaast is het belangrijk om te benadrukken dat ongeveer 20% van de afgesloten onderzoeken feiten betreft die eerder werden gedetecteerd en aan de gerechtelijke autoriteiten werden gemeld. In 30% van de uitgevoerde onderzoeken werden indicaties gevonden van een mogelijke situatie van mensenhandel.

Wat de capaciteit betreft, zijn er binnen **onze ECOSOC-teams** de afgelopen jaren meerdere interne veranderingen geweest, waarbij het aantal personeelsleden tussen begin en eind 2021 met zo'n 15% afnam. In 2022 arriveerden nieuwe medewerkers om de mensen die in 2021 vertrokken te vervangen. Zij kwamen onze gespecialiseerde teams versterken en zo nam het aantal voltijdse equivalenten (VTE's) toe van 33,05 naar 35,55 (+2,5 VTE's).

Eind 2022 besloot onze regering om de **inspectie-diensten te versterken** door een extra budget toe te kennen om sociaal inspecteurs aan te werven. We waren

blij om te horen dat een deel van dit budget specifiek was bestemd voor de **aanwerving van 10 sociaal inspecteurs voor de ECOSOC-teams** van de RSZ. Op het moment van schrijven is de rekruteringsprocedure bezig en we hopen dat deze inspecteurs tegen medio 2024 volledig actief kunnen zijn binnen onze ECOSOC-teams, zodra ze de grondige opleiding voor nieuwe medewerkers achter de rug hebben.

Elk jaar kiest de themadirectie, bijgestaan door de directie *Datamining* van de RSZ en desgevallend door andere diensten, een **specifiek jaarproject (focus)**.

In 2022 behielden we dezelfde focus als in 2021, namelijk de controle van ondernemingen die op basis van een door de directie *Datamining* ontwikkelde tool waren uitgekozen. Deze dienst bestudeerde de gegevens van de afgesloten MH-onderzoeken, om op basis van een vijftigtal parameters een model op te stellen voor het identificeren van werkgevers bij wie een hoger risico bestaat dat ze overgaan tot economische uitbuiting.

Op basis van dat model leverde de directie *Datamining* lijsten waaruit elk ECOSOC-team, in functie van zijn mogelijkheden, lopende onderzoeken en terreinkennis, een aantal onderzoeken selecteerde. Zo werden er voor de jaren 2021 en 2022 in totaal 168 onderzoeken geselecteerd. Van deze 168 onderzoeken werden er 113 afgerond en waren er op 31 december 2022 nog 55 lopend. Deze onderzoeken leidden tot de vaststelling van inbreuken die onder de bevoegdheid van de RSZ vallen (inbreuken op de regelgeving inzake Dimona, buitenlandse arbeidskrachten, deeltijdse arbeid, coronamaatregelen, sociale zekerheid enzovoort). Bij een van deze onderzoeken werd er een vermoedelijk slachtoffer van economische uitbuiting met de Bengaalse nationaliteit gedetecteerd.

Opvallend was dat de onderzoeken in het kader van deze focus niet ambtshalve als MH-onderzoeken zijn geopend. Het etiket "mensenhandel" werd pas gebruikt indien er tijdens het onderzoek voldoende indicaties van uitbuiting werden gevonden. Van de onderzoeken die in het kader van deze focus zijn geopend, is er dan ook maar een waarbij een potentieel slachtoffer werd aangetroffen opgenomen in de MH-onderzoeken die in 2022 en 2021 werden afgesloten (meer bepaald in 2021).

Net zoals in de voorgaande jaren hebben de sociaal inspecteurs van de ECOSOC-teams gebruikgemaakt van **specifieke onderzoeksinstrumenten en -technieken** zoals:

- telefonieonderzoeken;

- videobewakingsbeelden;
- uitlezing van gsm's;
- onderzoeken in "open source intelligence" (internet, sociale media, ...).

Deze onderzoekstechnieken worden toegepast in samenwerking met de gespecialiseerde diensten van de federale politie, meestal op verzoek van de arbeidsauditeur. Dergelijke technieken kunnen toelaten om vermoedelijke slachtoffers te identificeren en te verhoren, om potentiële getuigen te identificeren en om de verklaringen van slachtoffers na te trekken zonder hen al te veel bij het onderzoek te moeten betrekken of de bewijslast te laten dragen. De technieken dienen ook voor de vaststelling van de tewerkstelling van andere werkrachten/slachtoffers, identificatie van daders en het aantonen van banden tussen personen of bedrijven.

Het gebruik van sociale media en internet wordt alsmaar noodzakelijker om spoorwerk te verrichten en grondig onderzoek te voeren naar mensenhandel met het oog op uitbuiting door arbeid. Willen onze sociaal inspecteurs evenwel optimaal gebruikmaken van deze bronnen, dan moet er worden nagegaan wat de bestaande technische en juridische mogelijkheden zijn.

Tot slot, wat de **opkomende of toenemende fenomenen** betreft, stond 2022 in het teken van enkele grote, spraakmakende onderzoeken die de aandacht van het grote publiek vestigden op de economische uitbuiting van onderdanen van derde landen. Deze onderzoeken brachten praktijken aan het licht die normaal geassocieerd worden met goed functionerende criminele organisaties. Het ging om grote aantallen werkrachten uit dezelfde gemeenschappen die werden tewerkgesteld door de laatste schakel in een keten van onderaannemers.

In 2022 werden er opnieuw gevallen van identiteitsdiefstal door illegale werknemers vastgesteld. Deze praktijk is in verschillende provincies in opmars, met name bij bepaalde koeriersdiensten. Over het algemeen gebruiken identiteitsdieven, die zich vaak in een precaire administratieve en sociale situatie bevinden, de identiteitsdocumenten van landgenoten om officieel werk te vinden. Voor koeriersdiensten gebruiken zij gewoon de account van een landgenoot. In ruil eist de identiteitshouder een percentage van het loon dat dankzij zijn identiteit is verdiend. Soms gaat hij over tot bedreigingen en intimidatie om betaald te worden. In de gevallen die onze sociaal inspecteurs hebben aangetroffen kon er maar zelden worden besloten dat het om een potentiële situatie van economische uitbuiting ging. Zolang beide partijen er baat bij hebben,

doet immers niemand aangifte, ... Deze situaties worden dan ook pas gedetecteerd tijdens controles op het terrein, of wanneer de werkelijke werknemer naar een inspectiedienst stapt omdat hij zijn loon niet meer krijgt van diegene die hem zijn identiteit leent.

Voorts duiken een aantal sectoren opnieuw op waarvan in het al dan niet recente verleden al bekend was dat er zich situaties van economische uitbuiting voordeden. Het gaat met name om sorteerdere van kleding en krantenverdelers. We merken eveneens een verschuiving van deze activiteiten naar andere provincies, vanwege de gewestelijke wetgeving die de vestiging of oprichting van bedrijven vergemakkelijkt.

Sommige provinciale teams merkten overigens een toename van het aantal onderzoeken met betrekking tot huispersoneel (dienstbodes, thuisverzorgers) of bouwvakkers, vaak onderdanen van derde landen, die het slachtoffer zijn van ernstige of zelfs dodelijke arbeidsongevallen. In deze onderzoeken kunnen niet altijd indicatoren van economische uitbuiting worden vastgesteld, maar ze hebben wel een signaalfunctie om het fenomeen goed op te volgen en eerstelijnsdiensten aan te zetten tot waakzaamheid.

De aandachtspunten van de vorige jaren zijn nog altijd dezelfde: nagelsalons, huispersoneel, de bouwsector, de horeca enzovoort. Dat zijn allemaal laagdrempelige sectoren waarin gemakkelijk lager geschoolde arbeidskrachten in een precaire situatie en/of zonder veel onderhandelingsmarge kunnen worden ingeschakeld.

Conclusie

In 2022 was de coronapandemie voorbij (of toch bijna). In de plaats daarvan kwamen evenwel genoeg andere uitdagingen voor onze gespecialiseerde sociaal inspecteurs en onze themadirectie Mensenhandel. De oorlog in Oekraïne leidde tot een migratiecrisis, en daarnaast werden er meerdere situaties van economische uitbuiting gedetecteerd waarbij veel vermoedelijke slachtoffers betrokken waren.

Deze bijdrage bevat cijfers die afkomstig zijn van twee verschillende kanalen:

- het dossierbeheersysteem met betrekking tot de in 2022 **afgesloten onderzoeken**, waarbij er sprake is van 110 vermoedelijke slachtoffers;
- de analyse van de checklists die in 2022 werden opgesteld zodra het lopende of afgesloten onderzoek

voldoende nauwkeurige indicaties bevatte van een potentiële situatie van mensenhandel. Daarbij is er sprake van 280 vermoedelijke slachtoffers. Dat zijn dus de meest representatieve gegevens voor 2022.

Als we de cijfers van 2022 met die van de jaren voordien vergelijken, zien we een sterke toename van het aantal vermoedelijke slachtoffers op basis van de checklists (280 in 2022 tegenover 86 in 2021 en 134 in 2020), wat volgens ons de meest relevante gegevens zijn, zoals hierboven uiteengezet.

Het aantal behandelde MH-onderzoeken is in 2022 met ongeveer 20% gedaald. Dat heeft met name te maken met enkele grootschalige onderzoeken, de verlaagde capaciteit van de ECOSOC-teams en de opleiding van nieuwe medewerkers binnen deze teams (236 in 2020 – 235 in 2021 – 181 in 2022)⁶⁰¹.

	2018	2019	2020	2021	2022
Aantal potentiële slachtoffers in de afgesloten onderzoeken	65	82	156	147	110
Aantal potentiële slachtoffers volgens de checklists	78	120	134	86	280
Aantal slachtoffers voor wie de opvangcentra zijn tussengekomen (volgens checklist)	39	73	38	42	188

Uit de analyse van de checklists kunnen we opmaken dat potentiële situaties van economische uitbuiting zich zowel in stedelijke als in landelijke gebieden voordoen en dat voornamelijk mannen er het slachtoffer van zijn. Opmerkelijk is dat in 2022 heel wat gedetecteerde potentiële slachtoffers op een industriële site waren tewerkgesteld.

In de grote meerderheid van de gevallen waren er een, twee of zelfs drie personen betrokken bij deze uitbuitingssituaties. In 2022 leidden meerdere onderzoeken tot de detectie van een groot aantal vermoedelijke slachtoffers die door een of meerdere werkgevers op dezelfde site werden uitgebuit. Dat was met name het geval in:

- Oost-Vlaanderen, waar 159 potentiële slachtoffers aan de slag waren op de bouwterrein van een fabriek, door de laatste schakel in een keten van onderaannemers;
- Waals-Brabant, waar 20 vermoedelijke slachtoffers bereid waren met de ontmanteling van een fabriek;

- Henegouwen, waar 26 arbeiders tewerkgesteld waren in een bosbouwbedrijf. Daarbij merken we op dat dit onderzoek in 2018 werd opgestart maar pas in 2019 aan de RSZ werd toevertrouwd. Bovendien werden de indicatoren van mensenhandel pas achteraf vastgesteld in het kader van latere onderzoeken op sleutelmomenten in het dossier.

De sectoren die bij de analyse van de checklists van 2022 het vaakst werden aangetroffen zijn de bouw en de bosbouw.

De meest voorkomende praktijken waren: zwartwerk (geen Dimona-aangifte), irreguliere tewerkstelling van buitenlandse werknemers in irregulier verblijf en frauduleuze detachering (in mindere mate).

Van de indicatoren mensenhandel waren de meest voorkomende de volgende:

- Weinig of helemaal geen loon
- Ongewoon lange werktijden
- Huisvesting in erbarmelijke omstandigheden
- Misbruik van een kwetsbare situatie
- Overgaan tot bedreigingen/geweld
- Beperking van de bewegingsvrijheid en het contact met de buitenwereld.

Opvallend was dat sommige vermoedelijke slachtoffers die op het werk werden aangetroffen in omstandigheden die in strijd waren met de menselijke waardigheid geen contact hebben gehad met een gespecialiseerd opvangcentrum, omdat zij elke vorm van begeleiding weigerden. Dat is overigens vaak het geval bij werknemers die door buitenlandse bedrijven in België worden tewerkgesteld en die eerst betaald willen worden om naar hun land van herkomst terug te keren.

In sommige gevallen ontmoetten onze teams de vermoedelijke slachtoffers nadat zij een opvangcentrum hadden benaderd, hetzij op verzoek van het centrum zelf, hetzij op verzoek van de arbeidsauditeur.

Zoals hierboven al vermeld werd, zijn de cijfers die betrekking hebben op de checklists de meest relevante cijfers inzake de situatie van economische uitbuiting, aangezien die worden opgesteld zodra er een vermoedelijk slachtoffer wordt aangetroffen.

Andere gegevens zoals de processen-verbaal, strafrapporten of informatieverlagen vermelden het

⁶⁰¹ Cijfers die door de themadirectie werden weerhouden na verificatie van de in ons beheersysteem opgenomen MH-onderzoeken, zoals hierboven uiteengezet.

aantal slachtoffers in de onderzoeken die in 2022 zijn afgesloten (ook al werden die eerder geopend).

Afsluitend, en zoals de actoren die op het terrein actief zijn steevast benadrukken, is economische uitbuiting een verborgen verschijnsel dat niet gemakkelijk te doorgronden is en waarvan de omvang moeilijk in te schatten valt. Het is dankzij de proactieve controles, met name binnen risicosectoren, uitgevoerd door sociaal inspecteurs die gespecialiseerd zijn in MH of gesensibiliseerd zijn rond deze problematiek, dat uitbuitingssituaties toch aan het licht worden gebracht. Hoe meer menselijke middelen daartoe worden ingezet en hoe meer er wordt ingezet op de sensibilisering en opleiding van de eerstelijnscontrolediensten, hoe krachtiger en effectiever de strijd tegen dat fenomeen kan worden gevoerd.